

Jaunimo su negalia pilietinis aktyvumas – tyrimo ataskaita

Vilnius

2024

Tyrimą atliko ir ataskaitą parengė:

Marija Bočiarovaitė ir Indrė Širvinskaitė

Padėka

Dėkojame jauniems žmonėms, šio tyrimo dalyviams, kurių aktyvus ir nuoširdus įsitraukimas prisidėjo prie sėkmingo tyrimo įgyvendinimo. Vertiname jūsų laiką, susidomėjimą, atvirumą dalinantis asmeninėmis patirtimis ir idėjomis internetinėje apklausoje, ir prasmingas diskusijas fokus grupėse. Taip pat nuoširdžiai dėkojame negalios NVO atstovams už vertingas įžvalgas, asmenines ir profesines patirtis, kurios praturtino šį tyrimą. Esame dėkingi visiems, kurie prisidėjo prie tyrimo anketos kūrimo, dalinosi savo įžvalgomis ir suteikė grįžtamąjį ryšį. Galiausiai, dėkojame visiems, prisidėjusiems prie tyrimo viešinimo ir jo sėkmingo įgyvendinimo.

Tyrimas atliktas įgyvendinant projektą „LNF skėčio institucinių gebėjimų stiprinimas efektyviai advokacijai“, kuriam finansinę paramą suteikė LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, nevyriausybinės organizacijos vienijančių asociacijų institucinio stiprinimo projektų finansavimo 2023-2024 metais programos lėšomis.

Lietuvos Respublikos
socialinės apsaugos
ir darbo ministerija

Turiny

Įvadas.....	3
Tyrimo metodologija	3
Internetinės apklausos rezultatai	5
Fokusuotų grupių rezultatai	15
Negalios NVO atstovų fokusuotos grupės.....	17
Jaunimo su negalia fokusuotos grupės.....	21
Išvados	26
Rekomendacijos.....	28
Literatūros sąrašas.....	29

Įvadas

Jaunimas su negalia dažnai susiduria su ribotomis galimybėmis dalyvauti jaunimui skirtose veiklose ir tinkamai gauti įvairias paslaugas. Pagrindiniai jaunimo politiką Lietuvoje reglamentuojantys teisės aktai apibrėžia jaunimo dalyvavimo visuomenės gyvenime svarbą, tačiau tiesiogiai nedetalizuoja priemonių, skirtų jaunimui su negalia (Jaunimo politikos pagrindų įstatymas, 2003). Nacionalinės jaunimo politikos veiksmų planas (2023-2027) siekia užtikrinti jaunimo įtraukimą į įvairias sritis, tačiau pasigendama jaunimo su negalia įtraukimo į veiksmų plano uždavinius ir priemones. Jaunimo su negalia, kaip lygiavertės visuomenės grupės neįtraukimas į vienus svarbiausių jaunimo politikos teisės aktus, kelia riziką, kad šios grupės teisės gali būti nepakankamai atstovaujamos.

Jaunimo su negalia pilietinio aktyvumo, socialinės įtraukties, paslaugų prieinamumo, o taip pat – dalyvavimo negalios organizacijų veiklose problematika Lietuvoje yra mažai tyrinėta. Jaunimo reikalų agentūra (2024) atliko tyrimą „Negalią turinčių jaunuolių socialinės įtraukties ir jaunimui skirtų paslaugų prieinamumas“. Tyrimo rezultatai atskleidė jaunimo su negalia ribotas galimybes dalyvauti jaunimui skirtose veiklose ir gauti reikiamas paslaugas. Tačiau lieka neaiški jaunų žmonių neįsitraukimo į negalios organizacijų ir advokacijos veiklas priežastis.

Jaunuolių su negalia įsitraukimas į negalios NVO ir kitas pilietines veiklas svarbus dėl negalios NVO veiklos tęstinumo, patirties perdavimo, veiklos kokybės išlaikymo ir tobulinimo. Todėl svarbu iširti, kokios priežastys lemia jaunų žmonių (ne)įsitraukimą ir kokie faktoriai motyvuotų jaunimą su negalia aktyviau įsitraukti į negalios teisių advokaciją.

Tyrimo metodologija

Norint pasiekti didesnę jaunimo su negalia auditoriją buvo sukurta kiekybinė anketa. Apklausa buvo reikalinga surinkti duomenis apie jaunimo motyvaciją ir aktyvumą dalyvaujant visuomeninėse, negalios NVO veiklose ir iššūkius kurie trukdo dalyvauti. Dauguma klausimų buvo uždaro pobūdžio, o atviri klausimai leido sužinoti jaunų žmonių nuomonę ir patirtis apie įvairias organizacijas, tarp jų ir negalios NVO. Taip pat atvirais ir uždariais klausimais siekta geriau suprasti

sąsajas tarp tapatinimosi su negalia, teigiamo ar neigiamo savo negalios vertinimo ir įsitraukimo ar neįsitraukimo į negalios NVO bei kitas visuomenines veiklas.

Anketoje siekiant apibrėžti tikslią grupę remiamasi dviem kriterijais: amžiaus ir negalios. Jaunimas su negalia apibrėžiamas kaip asmenys nuo 18 iki 35 metų amžiaus. 35 metų riba pasirinkta tiksliai, kadangi jaunuoliams su negalia dažnai ilgesnį laiką užtrunka baigti mokslus, įsidarbinti. Atspindint šią situaciją, remiantis užsienio šaltiniais ir statistiniais duomenimis, pasirinkta 35 metų amžiaus riba.

Internetinė apklausa buvo pritaikyta gestų kalba, siekiant užtikrinti jaunimo su klausos negalia galimybę lygiaverčiai dalyvauti tyrime. Dvi anketos formos (standartinė ir gestų k.) buvo platinamos LNF internetiniame puslapyje, socialiniuose tinkluose, uždarose žmonių su negalia grupėse, siunčiamos įvairioms organizacijoms, dirbančioms su jaunimu.

Siekiant atskleisti jaunimo su negalia motyvaciją dalyvauti pilietinėse veiklose, požiūrį į negalios NVO, buvo atliktos fokusuotos grupės su jaunimu, turinčiu negalią. Įžvelgiant pasyvų jaunimo įsitraukimą į negalios organizacijų veiklas, fokusuotos grupės buvo organizuojamos ir su nevyriausybinų organizacijų vadovais, siekiant sužinoti jų patirtis įtraukiant jaunimą į veiklas.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Šio tyrimo tikslas – išanalizuoti jaunimo su negalia pilietinio aktyvumo tendencijas ir nustatyti pagrindines kliūtis, trukdančias jų įsitraukimui į visuomenines ir negalios NVO veiklas. Siekiant šio tikslo, keliami šie uždaviniai:

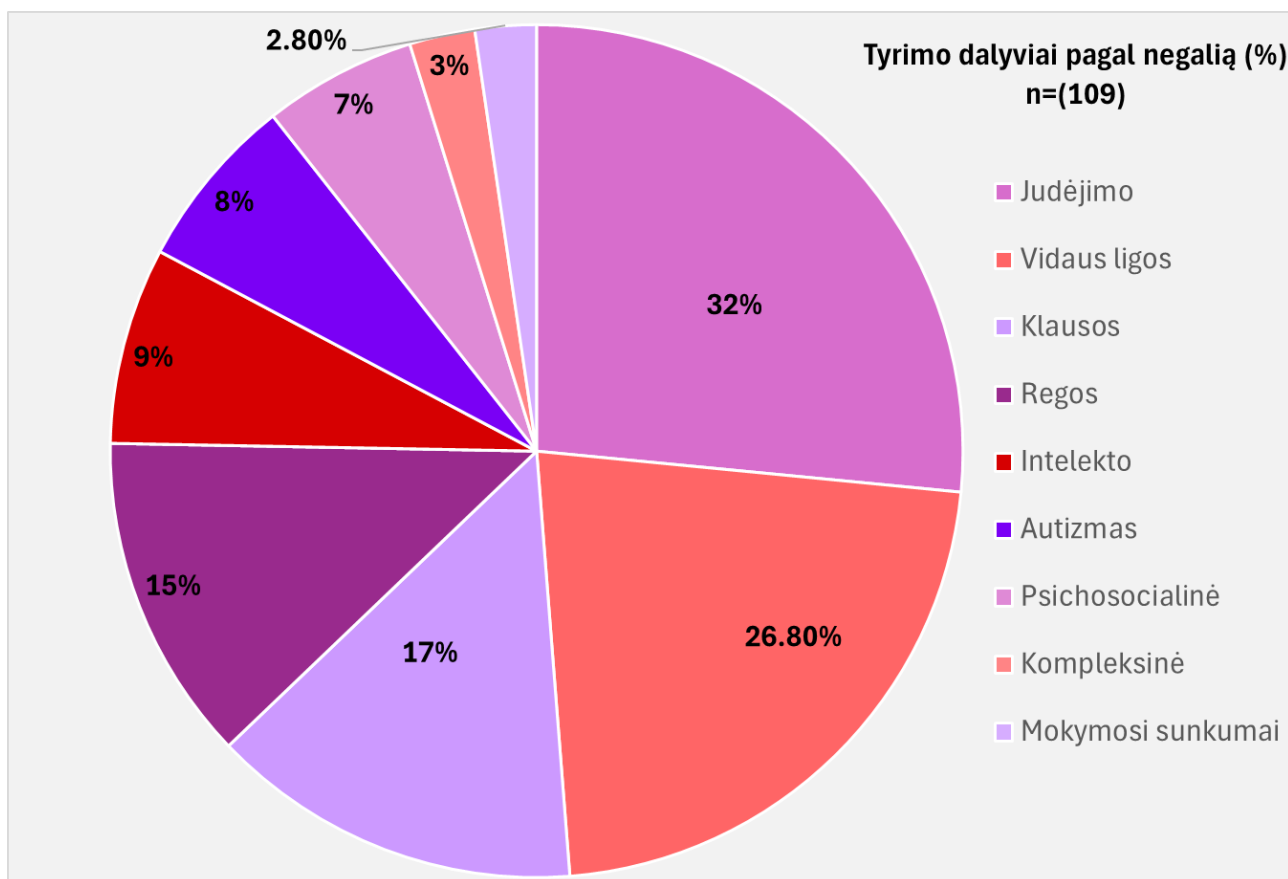
1. Išsiaiškinti jaunimo su negalia požiūrį į visuomenines veiklas, negalios organizacijas, ir jų motyvacijos veiksnius.
2. Nustatyti pagrindines kliūtis, su kuriomis susiduria jauni žmonės su negalia, siekdami dalyvauti visuomeninėse veiklose.
3. Išsiaiškinti kaip jaunų žmonių negalios tapatumas veikia jų motyvaciją įsitraukti į negalios NVO.
4. Pateikti rekomendacijas, kaip skatinti jaunimo su negalia pilietinį aktyvumą ir įsitraukimą į visuomenės veiklas ir negalios organizacijas.

Tikimasi, kad šio tyrimo rezultatai prisidės prie geresnio jaunimo su negalia poreikių supratimo ir padės formuoti efektyvesnes politikos priemones, skatinančias jų aktyvų dalyvavimą visuomenės gyvenime.

Internetinės apklausos rezultatai

Tyrimo dalyviai pagal negalią

Internetinėje apklausoje dalyvavo 109 jaunuoliai su negalia. Tyrime dalyvavo įvairių negalių atstovai (žr. 1 pav.): didžioji dalis su judėjimo negalia (32%), taip pat su nematoma negalia, sergantys vidaus ligomis (26,8%), jauni žmonės su klausos (17%) ir regos (15%) negaliomis. Mažesnę atsakiusių dalį buvo su intelekto negalia (9%), autizmo spektro sutrikimu (8%), psichosocialine negalia (7%), kompleksine negalia (3%) ir mokymosi sunkumais (2,8%).

1 pav. Tyrimo dalyviai pagal negalią (%).

Tyrimo dalyviai pagal lytį ir amžių

Apklausoje dalyvavo didesnę dalį moterų nei vyrų – 60% ir 38% atitinkamai. 2 asmenys (1,8%) nurodė kitokį lyties apibrėžimą. Dalyvių pasiskirstymas pagal amžių buvo įvairus. Didžiausia

dalį respondentų priklauso 33–35 metų amžiaus grupei (32%), taip pat 30–32 (19,5%) ir 26–29 metų amžiaus (19,5%). Jauniausi respondentai (18–21 metai) sudaro 11% visų apklaustųjų. Tai galimai lemia mažesnis šios amžiaus grupės aktyvumas ir sunkesnis pasiekiamumas. Jaunesni asmenys galimai mažiau domisi negalios NVO veikla, turi mažiau patirties, todėl nesusidomėjo anketa, net jei ji juos pasiekė. Taip pat galimas faktorius yra apklausos platinimo būdai - daugiausia pasitelkta "Facebook" socialinio tinklo platforma, taip pat ieškota jaunų asmenų per švietimo įstaigas (tiek bendrojo ugdymo, tiek aukštojo mokslo), tačiau 18-21 metų amžiaus asmenys dažniau naudojami kitais socialiniais tinklais ir neskiria daug dėmesio tradiciniams komunikacijos kanalams. Tai indikacija, kad ir negalios NVO komunikacija šią grupę pasiekia sunkiausiai.

Geografinis pasiskirstymas

Didžiausia dalis respondentų gyvena Vilniaus (51%) ir Kauno (20%) apskrityse. Likusi atsakiusių dalis gyvena Panevėžio apskrityje (6,42%), Klaipėdos, Šiaulių, Telšių ir Tauragės apskrityse po 4,5%. Atsakymai iš Alytaus apskrities siekė 0,9%.

Išsilavinimas ir užimtumas

Didelė dalis apklaustųjų turėjo aukštąjį universitetinį (41%) ar aukštąjį neuniversitetinį (19%) išsilavinimą. 30% tyrimo dalyvių turėjo vidurinį išsilavinimą, įskaitant šiuo metu aukštojo išsilavinimo siekiančius studentus. Iš viso tyrime dalyvavo 31% studentų su negalia ir 7% moksleivių. Didžioji jaunų žmonių dalis buvo dirbantys (64%) ar užsiimantys savanoryste (18%). 10% respondentų šiuo metu ieško darbo, naudojami užimtumo tarnybos paslaugomis, tačiau 13% jaunuolių su negalia nurodė, kad niekur nedirba, nesimoko, nedalyvauja mokymuose. Dauguma respondentų rinkosi ne vieną, bet kelis užimtumo variantus.

Tyrimo dalyviai nurodė ir daugiau užimtumo veiklų, kurios susijusios su asmeninio gyvenimo aplinkybėmis, pomėgiais ar laisvalaikiu. Šios veiklos bus aptartos kituose skyriuose.

Santykis su negalia

Internetinėje apklausos dalyviams buvo užduotas klausimas apie jų santykį su turima negalia, siekiant išsiaiškinti kaip jauni žmonės priima savo negalią, kiek su ja tapatinasi. Buvo pateikti galimi atsakymo variantai, su pasirinkti kelis variantus, ar įrašyti savo atsakymą. 43% respondentų rinkosi variantą: „Negalia tai patirtis, kuria atvirai dalinuosi“. Maždaug trečdalis (32%) tyrimo dalyvių

pasirinko: „Negalia - svarbi mano tapatybės dalis“ variantą. Kiek mažiau respondentų negalią apibūdino, kaip neigiamą savo tapatumo dalį. Variantą „Negalia man nieko nereiškia, nėra svarbi“ rinkosi 12% atsakiusiųjų. „Neturiu nieko bendra su negalios bendruomene“ ir „Slepiu savo negalią“ pasirinko po 16% dalyvių. Dar 15% tyrimo dalyvių pasirinko variantą: „Dėl negalios jaučiuosi nejaukiai“, o 10% „Jaučiu pyktį“.

Tyrimo dalyviai turėjo galimybę pateikti atvirus atsakymus ir pakomentuoti savo santykį su negalia (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Jaunų žmonių santykis su jų negalia.

<i>„Niekad nenorėjau būti išskirtinė, pykau, jei ko neleisdavo daryti (bėgioti, laiptoti, plaukioti). Neprasitęsiau neįgalumo, kad išvengčiau stigmatizacijos ieškant darbo.“</i>
<i>„Darbingumo lygis 100%, bet dirbant patiriu daug nerimo, panikos priepuolius. Nenoriu, kad kažkas ne iš artimų žmonių žinotų, apie mano problemas. Norėčiau prisidėti prie informacijos apie psichikos ligas sklaidimo, stigmos naikinimo.“</i>
<i>„Mano negalia yra mano asmeninis reikalas, nematau prasmės nepažįstamiems apie tai pasakoti. Man nepatinka, kad asmenys su negalia Lietuvoje yra herojizuojami. Nei vienas žmogus nenori turėti negalios <...> nereikia apsimesinėti, kad tai faina ir smagu.“</i>
<i>„Požiūris į negalią kito laipsniškai, kadangi negalia įgijau bėgant laikui. Teko susitaikyti su tam tikrais aspektais, juos pripažinti ir priimti. Tai paversti stiprybe bei naudoti savo tobulėjimui. Pastebiu vieną bendrą aspektą – jei žmogus susigyvenęs su savo mintimis ir esama situacija, gyvenimas pasidaro daug lengvesnis. Taigi, žmogus be negalios, bet su neigiamu požiūriu į gyvenimą, gali būti daug kartų nelaimingesnis ir nesveikesnis emociškai, nei žmogus su negalia ir apribotas savo fizinio kūno.“</i>
<i>„Iki diagnozės labai savęs nekenčiau, jaučiausi, kad nemoku būti žmogumi, nes negalėjau padaryti paprasčiausių dalykų. Gavus autizmo diagnozę man paaiškėjo labai daug dalykų, atsivėrė durys savęs supratimo, ir atleidimo sau link. Diagnozė man labai palengvino gyvenimą. Mane labai skaudina visuomenėje nusistovėję stereotipai apie autistus ir kitus negalią turinčius žmones, todėl stengiuosi kuo daugiau dalintis savo patirtimis, padėti griauti šias nusistovėjusias nuomones.“</i>
<i>„Negalią dažnai vadinu savo "supergalia", nes be jos ko gero nebūčiau taip ryžtingai nusiteikusi ir tiek daug pasiekusi!“</i>

Jaunų žmonių su negalia laisvalaikio ypatumai

Vienas iš šio tyrimo tikslų – išsiaiškinti jaunų žmonių su negalia aktyvumą visuomeninėse veiklose. Norint suprasti aktyvaus dalyvavimo ar mažo įsitraukimo priežastis, svarbu įvertinti jaunimo pomėgių sritis, laisvalaikio leidimo būdą. Remiantis jauno žmogaus laisvalaikio ar visuomeninės, pilietinės veiklos pasirinkimais galima įžvelgti galimas motyvacijas dalyvauti ir negalios NVO veiklose.

Tyrimo dalyviai rinkosi įvairias mėgstamas laisvalaikio veiklas, taip pat papildydami savo atsakymais. Dažniausiai pasirinktos veiklos (atsakė 45% ir daugiau) buvo laiko leidimas namuose ar draugų namuose, knygų skaitymas, aktyvus laikas lauke, lankymasis kino teatruose, prekybos centruose. Mažesnė tyrime dalyvavusių jaunuolių dalis (mažiau nei 45%) teigė užsiimantys sportine veikla, kita menine veikla ar hobiais (keramika, piešimas, kūryba), savanoryste, vaizdo žaidimais, keliavimu. Taigi, veiklos mažiau populiarios tarp jaunimo buvo reikalaujančios specifinių įgūdžių ir didesnio įsitraukimo, įsipareigojimo.

Dalyvavimas organizacijų veiklose

Didžioji dauguma tyrimo dalyvių priklauso kokiai nors organizacijai (65%). Jie nurodė, kad dalyvauja organizacijos veiklose kaip nariai, darbuotojai arba savanoriai.

Iš 62 respondentų, dalyvaujančių kokios nors organizacijos veiklose, 42 turėjo aukštąjį universitetinį ar neuniversitetinį išsilavinimą. Dar 18 respondentų turėjo vidurinį išsilavinimą. 43 tyrimo dalyviai teigė nepriklausantys jokiai organizacijai. Iš jų 24 turėjo aukštąjį, o 19 - vidurinį ar pagrindinį išsilavinimo lygį.

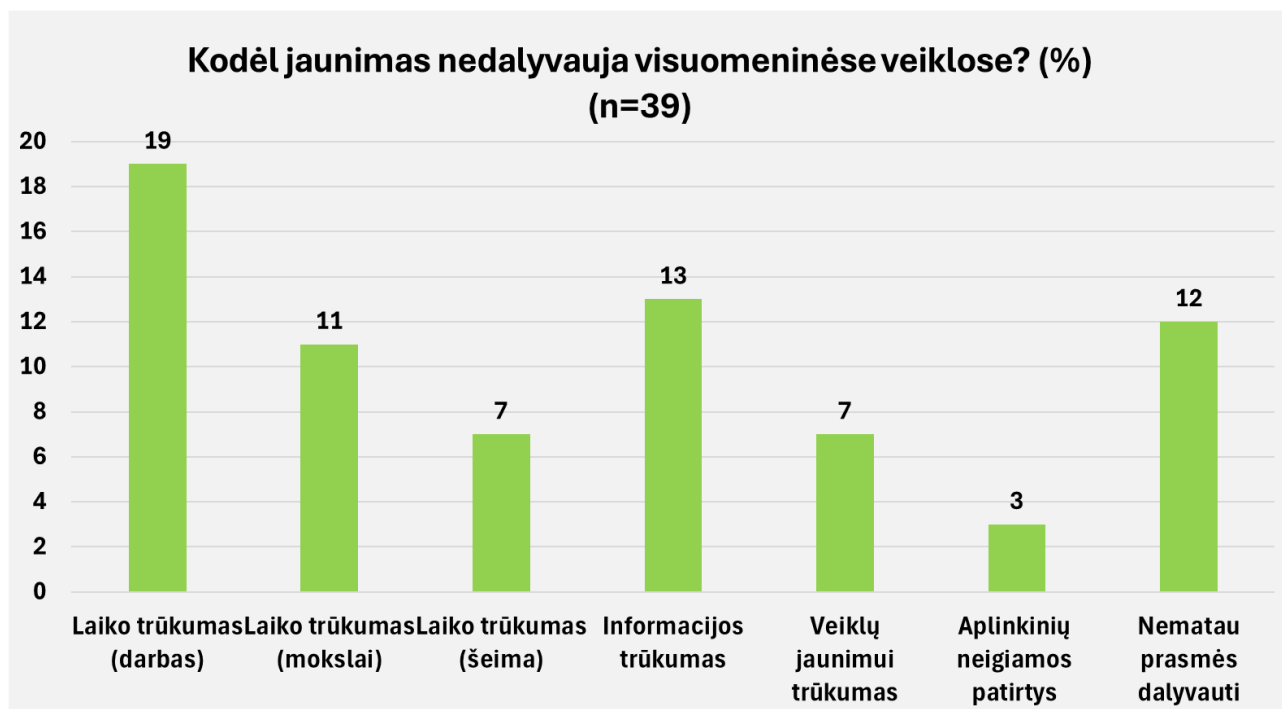
Pagal užimtumo statusą, iš 62 priklausančių kokios nors organizacijos veiklai buvo 19 studentų. Kiek mažiau studijuojančių asmenų (15) nepriklausė jokiai organizacijai.

Iš asmenų, priklausančių kokiai nors organizacijai, 31% užsiima socialine veikla – pagalba, parama įvairioms žmonių grupėms. Ši sritis buvo populiariausia tarp tyrimo dalyvių. Jie dažnai rinkosi ir kultūrinę veiklą, kaip papildomą ir savanorišką užimtumo formą (17%). Taip pat technologijų ir inovacijų sritis – 6% jaunų žmonių įvardino tai kaip savo papildomą pomėgių veiklą. Tiek pat respondentų (6%) rinkosi atvirą jaunimo erdvę, kaip organizaciją, kurioje dalyvauja.

Kitų sričių veiklas – gyvūnų globą, skautiją, humanitarinę pagalbą žmonėms rinkosi mažiau (po 1-2 atsakymus). Ekologijos srities nepasirinko nei vienas tyrimo dalyvis. Atsakiusieji papildė galimus atsakymų variantus tokiomis veiklomis kaip: studentų atstovavimas, sporto organizacijos, švietimas,

mokslo draugijos. 12% atsakiusių dalyvauja pilietinėse ir advokacijos veiklose, tarp jų – žmonių su negalia teisių gynimas ir atstovavimas.

Tačiau nemaža dalis jaunimo (35%) nedalyvauja jokiame visuomeninėse organizacijose. Neįsitraukimo priežastys dažniausiai buvo laiko trūkumas dėl darbo (19%), nepakankamai informacijos apie galimybes dalyvauti (13%), o atsakymą „Nematau prasmės dalyvauti“ pasirinko 12% jaunimo (žr. 2 pav.).

2 pav. Jaunimo neįsitraukimo į visuomenines veiklas priežastys (%).

Tyrimo dalyviai dalinosi mintimis, kodėl nemato prasmės įsitraukti į visuomeninių organizacijų veiklas:

„Man ten nepatinka. <...> Neturiu jėgų ir noro. <...> Man tai nereikalinga. <...> Nemanau, kad tokie užsiėmimai tenkina mano poreikius“. Respondentai akcentavo apmokamą darbą, kaip prioritetinę veiklą. Jų teigimu, geriau susirasti motyvuojantį darbą, kuris teiktų įvairių galimybių tobulėti, įgauti patirčių. Taigi, įsitraukimas į savanorišką, papildomą veiklą, priklausymas kokiai nors organizacijai, nevisada domina jaunus žmones dėl laiko trūkumo. Didžioji dalis laiko yra skiriama darbui, o papildomoms veikloms, kurios nėra apmokamos, jo neskiria.

Dalyvavimas negalios organizacijose

Dauguma tyrimo dalyvių nepriklauso jokiai negalios organizacijai (57%). Likusi dalis (43%) dalyvauja negalios organizacijų veiklose. Didžioji dalis respondentų priklauso tam tikrai negalios organizacijai (ar daugiau) kaip nariai, savanoriai, darbuotojai, tarybos nariai, ar dalyvaujantys organizacijos veikloje ir turintys sritį, už kurią yra atsakingi. Iš 47 dalyvių, priklausančių negalios organizacijoms, 33 turėjo aukštąjį universitetinį ar neuniversitetinį išsilavinimą. O iš 61 atsakiusiojo, kad nepriklauso jokiai negalios organizacijai, taip pat 33 turėjo aukštąjį išsilavinimą. Vidurinį išsilavinimą turėjo 14 asmenų, dalyvaujančių negalios organizacijų veiklose, o 29 - nedalyvaujančių.

Jaunimo nuomonė apie negalios nevyriausybinės organizacijas

Tyrimo dalyviai vertino negalios organizacijas pagal šiuos kriterijus:

- 1) **Pagalba žmonėms su negalia.** Šis aspektas buvo vertinamas labiau teigiamai. Iš 109 atsakiusiųjų, 59 rinkosi atsakymą *labai gerai* arba *gerai*. NVO pagalbą žmonėms su negalia *blogai* arba *labai blogai* įvertino 12 asmenų. Variantą *nei gerai, nei blogai* rinkosi 38 respondentai.
- 2) **Žmonių su negalia interesų ir teisių atstovavimas.** 32 tyrimo dalyviai teigė, kad organizacijos šią funkciją atlieka *gerai*, o dar 18 – *labai gerai*. Dažniausias pasirinkimas buvo *nei gerai, nei blogai*, jį rinkosi 34 respondentai. Žmonių su negalia teisių atstovavimą neigiamai įvertino 22 jaunuoliai.
- 3) **Informacijos sklaida.** Dauguma atsakiusiųjų šį punktą įvertino *gerai* arba *labai gerai*, kartu sudėjus – 54 iš 109 asmenų. 31 respondentas rinkosi variantą *nei gerai, nei blogai*, o likusieji vertino prastai (24 asmenys).
- 4) **NVO matomumas (žinomumas) visuomenėje.** Negalios organizacijų matomumą daugiau tyrimo dalyvių vertino neigiamai (31), palyginus su kitomis sritimis. 40 respondentų rinkosi teigiamus įvertinimus. NVO matomumą visuomenėje 36 respondentai vertino *nei gerai, nei blogai*.
- 5) **Atvirumas jaunimui su negalia (įtraukimas).** Negalios organizacijų atvirumas jaunimui įvertintas gan teigiamai – 40 respondentų. Tačiau 20 jaunuolių atvirumą jaunimui vertino *blogai*, o dar 10 *labai blogai*. Vidurinį variantą *nei gerai, nei blogai* rinkosi 38 iš 109 atsakiusiųjų.
- 6) **Negalios NVO bendradarbiavimas su jaunimo organizacijomis.** Šią veiklos sritį didelė dalis respondentų vertino *nei gerai, nei blogai* – 45 iš 109. O teigiamos ir neigiamos nuomonės

pasiskirstė beveik po lygiai, kai 29 tyrimo dalyviai vertino *blogai* arba *labai blogai*, o 34 rinkosi *gerai* arba *labai gerai*.

Taigi, paminėtas negalios organizacijų veiklos sritis, jauni žmonės su negalia vertino labiau pozityviai, nei negatyviai. **Geriausiai įvertintos:** pagalba žmonėms su negalia, teisių ir interesų atstovavimas, taip pat informacijos sklaida.

Pastebima, kad kiekvieną iš nurodytų veiklų sričių, **didelė dalis jaunimo vertino *nei gerai, nei blogai***. Šis pasirinkimas yra vidurys tarp gero ar blogo įvertinimo, tačiau dažnai gali būti naudojamas vengiant pasirinkti vieną ar kitą variantą. Tvirtos nuomonės nepateikimą gali lemti nežinojimas, žinių apie negalios NVO trūkumas. Taip pat patirčių su negalios organizacijomis neturėjimas tarp jaunų žmonių su negalia.

Svarbu atkreipti dėmesį į **tobulintinas negalios organizacijų veiklos sritis:** matomumas visuomenėje, bendradarbiavimas su jaunimo organizacijomis ir atvirumas jaunimui su negalia. Bent po 30 iš 109 tyrimo dalyvių šias sritis vertino neigiamai.

Kaip galima pagerinti negalios NVO veiklas jaunų žmonių atžvilgiu?

Internetinės apklausos metu jaunimo buvo prašoma pasidalinti savo nuomone apie galimybes tobulinti negalios NVO veiklas siekiant sudominti ir pritraukti jaunus žmones. Toliau pateikiamos tyrimo dalyvių mintis iliustruojančios citatos.

Jaunimas su negalia siūlė plėsti negalios NVO veiklas, įtraukiant juos dominančias sritis (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Jaunimo idėjos negalios NVO veikloms.

<i>„Reikėtų pasirūpinti jaunų žmonių, turinčių negalią, įtraukimu į darbo rinką. <...> Kasmetinė darbo mugė atstovaujanti darbdavius, kurie sutiktų įdarbinti asmenį su negalia, gerinama informacijos sklaida apie žmones, mokymo programas.“</i>
<i>„Mokymai skirti komunikacijos, karjeros planavimo, technologijų naudojimo ugdymui. Diegti skaitmeninius sprendimus (pvz., virtualius renginius, mokymus, mentorystę internetu). Būtų sudaryta daugiau galimybių dalyvauti nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos ar fizinių galimybių.“</i>
<i>„Sukurti mentorių tinklą, kuris suteiktų individualią paramą jaunimui, padėdamas formuoti profesinius įgūdžius, rasti darbo vietas ar tiesiog padrąsintų. Galėtų dalyvauti ir sėkmingi asmenys su negalia, kurie dalintųsi savo patirtimi.“</i>
<i>„Jaunimui su negalia labai trūksta socializacijos galimybių, tam tikrais atvejais netgi bendravimo įgūdžių. Mūsų projekte kiekvienas dalyvis turi kuratorių, kuris individualių ir grupinių užsiėmimų“</i>

<i>metu padeda ugdyti šiuos įgūdžius. Būtų naudinga turėti kažką panašaus kaip jaunimo darbuotojus, kurie padėtų žmogui su negalia rasti kokia veikla jam tiktų ir patiktų“.</i>
<i>„Galbūt tiesiog pokalbis su jaunimu, kurie turi negalią, būtų svarbus. Nelabai žinai, kam papasakoti apie savo sunkumus.“</i>

Remiantis 2 lentelėje pateiktais atsakymais, galima įžvelgti jaunimo poreikį įsitraukti į darbo rinką, gauti daugiau informacijos apie darbo galimybes. Jaunus žmones domina įvairių sričių mokymai, socialinių, profesinių įgūdžių ugdymas. Svarbu atkreipti dėmesį į išklauso, supratimo ir pagalbos poreikį.

Tyrimo dalyviai akcentavo negalios ir kitų organizacijų bendradarbiavimo svarbą, siekiant įtraukti jaunimą su negalia (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Negalios ir kitų organizacijų bendradarbiavimas.

<i>„Reikėtų stovyklų įvairių negalių žmonėms, kad prasiplėstų pažinčių bei žinių ratas. Būtų galima rengti jaunimo pažinčių vakarus, kalbėtis aktualiomis temomis <...> svarbiausia, kad tokiuose renginiuose dalyvautų įvairių negalių žmonės, nes dabar dažniausiai vienos negalios organizacija savo žmonėms daugiausia daro, norėtuši bendrų įvairių neįgaliųjų organizacijų renginių.“</i>
<i>„[NVO] suteikdamos laisvę prisijungti prie veiklų, jas organizuoti. Suteikdamos terpę bendravimui ir susipažinimui su kitais negalių turinčiais.“</i>
<i>„Skatinti bendradarbiavimą tarp NVO, mokyklų, universitetų ir įmonių, kad jaunimas su negalia turėtų daugiau praktikos galimybių ir galėtų įgyti darbo patirties.“</i>
<i>„Skatinti partnerystes su mokyklomis, darbdaviais ir jaunimo organizacijomis.“</i>

Didžioji dalis jaunimo, dalyvavusio tyrime, akcentavo žinių ir informacijos apie negalios NVO trūkumą (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Informacijos trūkumas apie negalios NVO.

<i>„Galbūt šiek tiek trūksta informacijos apie veiklas kur ir kaip galima įsitraukti“.</i>
<i>„Negaliu atsakyti nes trūksta informacijos : („.</i>
<i>„Reikia labiau reklamuoti šias organizacijas, plėsti sklaidą“.</i>
<i>„Nežinau kuom užsiima NVO, per mažai turiu žinių šia tema“.</i>
<i>„Tiesą sakant, trūksta informacijos, kaip jie [NVO] prisideda. Tikiu, kad prisideda, bet matomumas nėra itin didelis.“</i>

Siekiant labiau informuoti jaunimą apie negalios organizacijų veiklas, galimybes įsitraukti, reikalingus įgūdžius, reikėtų daugiau dėmesio skirti informacijos sklaidai, skirtingoms negalioms

tinkamomis priemonėmis. Negalios organizacijoms dalinantis įvairia informacija, reikėtų atsižvelgti į jaunas žmones dominančius klausimus ar sritis.

Su kokiais iššūkiais susiduria jauni žmonės su negalia Lietuvoje?

Tyrimo dalyviai dalinosi savo patirtimis apie iššūkius, su kuriais susiduria savarankiškai dalyvaudami įvairiose veiklose, gaudami paslaugas ar ieškodami informacijos. Dažniausiai paminėti sunkumai – informacijos apie paslaugas trūkumas, paslaugų neprieinamumas. Respondentai siūlė **tobulinti informacijos prieinamumą** apie negalią, išmokas, galimą pagalbą, kai šią informaciją būtų galima rasti vienoje vietoje:

- „Paslaugos būtų lengviau prieinamos, jei apie teikiamas paslaugas būtų daugiau informacijos.“
- „Konkrečių žingsnių, kuriais sekant būtų teikiama tinkama pagalba, o ne paliekamas žmogus pats ar jo artimieji visko ieškoti. Visą informaciją pateikti paprastai ir aiškiai, lengvai prieinamai visiems.“

Jaunimas susiduria su įvairių **paslaugų neprieinamumu** (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Paslaugų neprieinamumas jaunimui su negalia.

<i>„Reikėtų plėsti asmeninio asistento paslaugas, kad žmogus pats galėtų spręsti kada ir kaip jam bus suteikta norima paslauga, tai didintų savarankiškumą. Dar yra bėdų ir įsitraukiant į darbo rinką. Yra bėdų ir su viešuoju transportu, ypač tarp miestiniu. Daugiau dėmesio reikėtų skirti universalios dizaino principams pritaikant pastatus ar viešąsias erdves.“</i>
<i>„Gaila, kad dar nėra įmanoma Lietuvoje gauti šuns vedlio. <...> Ten, kur aš vaikštau arba nėra šviesoforų arba jie neturi garso, nepypsi. Todėl man tai sudaro problemų, nežinau kada galima eiti per gatvę.“</i>
<i>„Smagu būtų kaip įmanoma daugiau kultūrinių įstaigų turėti, kuriose žinotum, kad gali paskambinti ir susitarti, kad tave pasitiktų prie įėjimo, palydėtų iki tavo vietos renginyje. Žinau, kad tokia galimybė lyg ir yra valstybiniuose teatruose, tačiau tiek daug yra kultūrinių įstaigų: teatrų, kino teatrų ir kitokių vietų, kurios yra privačios ir kur vyksta daug puikių renginių.“</i>

Remiantis respondentų atsakymais, pastebima, kad reikėtų tobulinti asmeninio asistento paslaugą, o žmonėms su regos negalia – užtikrinti galimybę gauti šunį vedlį. Jauniems žmonėms trūksta lankstumo, laisvo apsisprendimo kada jiems gali reikėti pagalbos. Svarbu paminėti, kad žmonės susiduria su infrastruktūros trūkumais, neprieinama aplinka.

Paslaugų trūkumas Lietuvos regionuose (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Paslaugų trūkumas jaunimui mažesniuose miestuose.

<i>„Užaugau mažame miestelyje, tad neturėjau jokios informacijos apie galimybes kažkuo užsiimti ar dalyvauti. Atrodė, jog išvis nėra galimybių. Tad manau turėtų būti plačiau ir daugiau šviečiamas jaunimas įvairiose viešose įstaigose, jog įmanoma kažkur pakliūti ir pasijausti visuomenės dalimi. Kitu atveju, net ir ne savo noru lieki vienas.“</i>
<i>„Mano rajone tiesiog nėra jaunimo NVO, neįgaliųjų organizacijoms labai trūksta lėšų ir dažnai vadovai pasyvūs – jei nėra veiklų, žmonės nedalyvauja.“</i>
<i>„Daugiau paslaugų regione, mobilių pagalbos komandų ir dienos centrų padėtų jauniems žmonėms.“</i>
<i>„Manau sunkiau įsitraukt žmonėms iš mažesnių miestų. Iš valdžios beveik nėra jokios pagalbos ar paramos.“</i>
<i>„Galimybių trūkumas labiau jaučiamas provincijoje. Reikėtų plėsti paslaugų tinklą mažesniuose miestuose.“</i>
<i>„Mažuose miesteliuose trūksta jaunimo centrų, galėtų būti įkurtas jaunimo su negalia centras, socialinės dirbtuvės.“</i>

Tyrimo dalyviai paminėjo ir pačių žmonių su negalia asmenines, šeimos problemas, motyvacijos nebuvimą:

- *„Iššūkiu, vis dėlto, išlieka ir paties jaunimo su negalia motyvacijos nebuvimas, pernelyg didelis uždarumas, nepasitikėjimas savimi, šeimoje kylantys sunkumai. **Maža tikimybė, kad atstovaus tai pačiai kultūrai priklausantis asmuo, todėl svarbu, kad atsirastų negalios politika suinteresuoti asmenys, kurie kurtų bendruomenes, prisidėtų prie švietimo pokyčių, skatintų savanorystę.“***
- *„Manau didesnė problema yra žmonių nenoras ar baimė dalyvauti kokiose nors veiklose, net kai ta galimybė pasitaiko.“*

Įdomu tai, kad pačių respondentų teigimu yra mažai tikėtinas jaunų žmonių su negalia savęs, savo teisių atstovavimas.

Dalyvavimo negalios organizacijose nauda jauniems žmonėms

Tyrimo dalyviams buvo užduotas klausimas apie naudą, kurią jiems suteikia dalyvavimas negalios organizacijų veiklose. Vieni dažniausių atsakymų buvo apie patirčių dalinimąsi, keitimąsi aktualia informacija, reikiamos pagalbos gavimą. Jaunimas dažnai minėjo socializaciją, naujas pažintis ir draugystes:

- *„Bendruomenėje supranti, kad esi toks ne vienas ir susiduri su tomis pačiomis problemomis. Tai skatina stengtis ir tobulėti. Gali iš kity pasimokyti ir plėsti akiratį“.*

- „Užimtumas ir bendravimas, jaučiuosi naudingas ir pilnavertis bendruomenės narys“.
- „Labai padėjo suprasti ir pažinti savo ligą, išmokti ją priimti“.
- „Naudinga susitikti su kitais bendro likimo draugais. <...> Pajautimas, jog **nesam tokie ligoniukai kaip kiti galvoja**“.

Jaunimas su negalia dalinasi idėjomis apie paskatinimą įsitraukti į negalios NVO veiklas. Daugumai atsakiusiųjų būtų svarbu gauti daugiau informacijos apie galimybes įsitraukti (57%). Daugiau nei pusei (56%) dalyvių aktuali lankstaus dalyvavimo galimybė, pavyzdžiui, nuotolinis dalyvavimas, lankstumas laiko atžvilgiu. Jaunų žmonių didesnę įsitraukimą į NVO veiklas paskatintų jiems įdomios ir aktualios veiklos, teigė 53% respondentų. Svarbu paminėti informacijos poreikį, apie reikiamus įgūdžius dalyvauti negalios NVO veiklose. Šis aspektas buvo aktualus 41% dalyvių.

Galimybė įsitraukti kartu su draugais, ar draugų nuomonė nebuvo itin reikšminga, kaip paskatinimas dalyvauti NVO veiklose. Aplinkinių nuomonė, patirtys buvo svarbios 21% respondentų, o įsitraukimas kartu su draugais – 25%.

Nematerialus atlygis už dalyvavimą veiklose buvo šiek tiek svarbesnis už piniginį, ar kitą materialų atlyginimą. Nematerialų atlyginimą, kaip paskatą dalyvauti, rinkosi 43% tyrimo dalyvių, o piniginį – 37%. Taigi, pastovus piniginis, kitas materialus ar nematerialus atlyginimas yra svarbus veiksnys, siekiant pritraukti jaunus žmones į negalios NVO.

Taigi, jauniems žmonėms, pastovus piniginis, ar kitas atlyginimas yra vienas iš svarbesnių motyvų norint įsitraukti į negalios NVO veiklas. Tačiau nevyriausybinės organizacijos dar dažnai yra suprantamos kaip savanorystės, praktikos vietos, galimybė įgyti patirties, prisidėti prie prasmingų darbų. Nevyriausybinis sektorius, kaip nuolatinė ir pastovi darbo vieta, suteikianti karjeros galimybių, neatspindėjo šio tyrimo rezultatuose.

Fokusuotų grupių rezultatai

Metodologija

Fokusuotų grupių dalyviai

Fokusuotos grupių diskusijos buvo organizuojamos su negalios NVO atstovais, studentais ir dirbančiais jaunais žmonėmis su negalia, 18-35 metų amžiaus. Tyrimo metu atliktos 3 fokusuotos

grupės. Pirmoje grupėje dalyvavo 10 skirtingų negalios organizacijų vadovų lygmens atstovų. Tyrimo dalyviai turėjo bent 5 metų patirtį dirbant negalios srityje ar nevyriausybiniam sektoriuje. Antroje grupėje dalyvavo 10 jaunų žmonių su negalia, 18-35 metų amžiaus, kurie šiuo metu studijuoja kolegijose, aukštosiose ar profesinėse mokyklose. Trečioje grupėje dalyvavo 10 jaunų žmonių su negalia, 18-35 metų amžiaus, kurie šiuo metu dirba ar ieško darbo.

Siekiant užtikrinti skirtingų negalių pozicijų atstovavimą tyrimo metu, buvo kviečiami skirtingų negalių organizacijų atstovai, kurie dirba skirtingose Lietuvos savivaldybėse, neapsiribojant didžiais miestais.

Jaunimo fokusuotose grupėse taip pat buvo siekiama užtikrinti amžiaus, lyties, patirčių įvairovę. Buvo kviečiami jauni žmonės iš skirtingų studijų ar darbo sričių, siekiant surinkti kokybiškus duomenis.

Tyrimo eiga

Fokusuotų grupių vidutinė trukmė maždaug 1,5 val. Buvo naudojamas iš anksto parengtas klausimynas, su galimybe užduoti tikslinamuosius klausimus diskusijos metu. Susitikimai vyko nuotoliniu būdu.

Informuotas sutikimas

Prieš fokusuotų grupių pradžią visi dalyviai pasirašė informuoto sutikimo formą, kurioje buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir uždaviniais, eiga, rezultatų panaudojimu. Dalyvių konfidencialumas ir duomenų apsauga yra užtikrinami. Duomenų analizei ir aiškiam rezultatų aprašymui, tyrimo dalyviams negalios NVO grupėse buvo priskirti kodai nuo R1 iki R10 (R – respondentas; skaičius – pagal dalyvių eiliškumą diskusijos metu). Jaunimo fokus grupės buvo analizuojamos kartu dėl įvairaus jaunimo pasiskirstymo grupėse (t. y. daug jaunų žmonių dirbo ir studijavo tuo pačiu metu, todėl dirbančių ir studijuojančių jaunuolių grupės nebuvo pilnai atskirtos). Duomenų analizei ir aiškiam rezultatų aprašymui, tyrimo dalyviams buvo priskirti kodai nuo R1 iki R10 (R – respondentas; skaičius – pagal dalyvių eiliškumą diskusijos metu).

Negalios NVO atstovų fokusuotos grupės

Organizacijų patirtys įtraukiant jaunus žmones su negalia į bendras veiklas

Remiantis negalios NVO atstovų patirtimi, jauni žmonės dažniausiai įsitraukia į negalios organizacijas, atstovaujančias ir jungiančias tos pačios negalios bendruomenę. Jie gali prisijungti kaip **nariai** dar paauglystėje, tėvų iniciatyva, ar savarankiškai, suaugus pilnametystės. Kitos organizacijos yra **skirtos tik jaunimui**, siūlo galimybę jungtis į uždarą bendruomenę be tėvų ar specialistų: „*Jaunimas nenori būti grupėse su tėvais ir specialistais. Jie nori turėti savo atskirą bendruomenę, kur galėtų nekritikuojami bendrauti tarpusavyje apie sau svarbius iššūkius*“ (R2).

Organizacijos jauniems žmonėms siūlo **įvairias veiklas**: stovyklos, teminiai renginiai ir festivaliai. Tai gali būti uždaros bendruomenės tik asmenims su konkrečia negalia, siekiant sukurti saugią aplinką ir skatinti bendravimą, palaikymą. Organizuojami susitikimai ar renginiai virtualioje aplinkoje, bendravimas socialinių tinklų grupėse.

Visgi organizacijų vadovai pastebi, kad **jaunimo aktyvumas negalios srityje mažėja** dėl asmeninio gyvenimo aplinkybių, darbo, mokslų pasirinkimų. Norint pritraukti jaunus žmones, reikalingos jiems aktualios iniciatyvos. Tyrimo dalyviai teigė, kad siekia jaunimą sudominti per mokymus apie asmeninį tobulėjimą, komandinį darbą, lyderystę, darbo rinkos galimybes. Taip pat yra siekiama bendradarbiavimo su tarptautinėmis jaunimo organizacijomis, kurios atveria galimybes dalyvauti renginiuose su užsienio šalių atstovais.

Organizacijų patirtys su jaunimu vyksta ir per **projektines veiklas**. Pavyzdžiui, kuriamos bendros veiklos su dienos centrais, mokyklomis. Negalios organizacijų atstovai dalinosi, kad toks bendradarbiavimas inicijuojamas siekiant šviesti vaikus, paauglius apie negalią. Tačiau tai nėra tęstinė ir sisteminga veikla siekiant įtraukti jaunus žmones į negalios organizacijas.

NVO vadovai stengiasi išlaikyti **pusiausvyrą tarp jaunesnių ir vyresnio amžiaus žmonių** darbo aplinkoje: „*Mes stengiamės būti ne tik visi seni vilkai, bet įtraukiame ir gerokai jaunesnius žmones su negalia. Jie ku puikiausiai save parodo*“ (R6). Keli tyrimo dalyviai teigė, kad jiems pavyksta pritraukti, sudominti ir išlaikyti jaunus žmones komandoje. Pati sunkiausia dalis pritraukiant jaunimą – pakviesti atvykti pirmą kartą. Jie dažnai susiduria su baime ir nežinia, kurią būna sunku įveikti.

Socialinių paslaugų organizacijos susiduria su **jaunimu, kaip paslaugų gavėjais**. Viena iš tyrimo dalyvių dalinosi pavyzdžiu, kad užmezgus santykį su žmogumi, gaunančiu paslaugas, pavyksta

jį sudominti organizacijos veikla. Tokie atvejai gan reti, nes reikalingos atitinkamos kompetencijos dirbti nevyriausybinėje organizacijoje negalios srityje.

Tačiau **ne visi tyrimo dalyviai turi gerų patirčių** pritraukiant jaunimą: „*Labai liūdna, kad mano darbuotojai yra visi virš 50 metų amžiaus. <...> Aš dabar kaip žiūriu į lyderystę, kas galėtų ar po manęs, ar šalia manęs, ar už mane imtis atsakomybės už organizaciją, dirbti toliau, matyti tame savo gyvenimo prasmę. Šiai dienai aš neturiu jauno žmogaus. Esu tokioj nevilty, ką mes darysime toliau*“ (R5).

Nevyriausybinių organizacijų įvaizdis: gyvename savam burbule

Nevyriausybinių organizacijų darbas, vis dar dažnai suprantamas kaip **savanoryste ir geranoriškumu grįsta veikla**. „*Nėra Lietuvoje suformuoto įpročio atsiskaityti žmonėms, atstovaujantiems negalios organizacijas, pasakojantiems savo patirtis, už jų darbą*“ (R2). Viena iš tyrimo dalyvių teigė, kad šis požiūris yra ne tik neteisingas ir būtinas keisti, bet atstumiantis jaunus žmones. Informantė (R2) dalinosi pavyzdžiu, kai jauni žmonės yra kviečiami dalintis savo istorijomis, ar dalyvauti renginiuose, tačiau nėra įprasta už tokią veiklą atsiskaityti: „*Taigi jūs gerą darbą darot, kam jums kažkoks atlygis?*“. Tokia praktika gali neigiamai paveikti jaunų žmonių patirtis dalyvaujant NVO veiklose.

Negalios organizacijos „*gyvena savam burbule*“ (R2). NVO atstovė atkreipė dėmesį, kad metų eigoje vykstančiose konferencijose, renginiuose dalyvauja **tie patys žmonės, atstovaujantys tas pačias organizacijas**. Tyrimo dalyviai atkreipė dėmesį į organizacijų inertiškumą, nesibaigiančias rutinas, kuriose jos nuolat gyvena. Pokyčiai gali įvykti tuomet, kai organizacijos „išeina“ iš sau įprastos rutinos ir aplinkos, pakeičia įprastus darbo metodus. Norint įgyvendinti naujas veiklas, pritraukti naujas auditorijas, reikalinga pasitelkti įvairius, dar neišbandytus metodus. Svarbu atsižvelgti į žmonių kuriuos siekiama sudominti, pomėgius ir interesus.

Nevyriausybinių organizacijos, kaip darbo vieta, jauniems žmonėms gali būti nepatraukli dėl **neapibrėžtumo, finansavimo nepastovumo, didelio darbo krūvio ir streso**. Negalios organizacijų vadovai akcentuoja nepastovaus finansavimo, didelės atsakomybės ir darbo krūvio problemą: „*Yra stresas parašyti projektą. Tu nežinai kas tavęs laukia naujais finansiniais metais. <...> Tokia stresinė situacija atbaido žmones, kurie nori tiesiog dirbti, užsidirbti, ramiai ir be streso*“ (R5). Tyrimo dalyvis (R6) paantrino šiam požiūriui: „*Nevyriausybiniame sektoriuje turi būti altruistai. Finansavimo modelis toks, kad turi laukti kovo-balandžio mėnesio, kai galbūt patvirtins projektą, o gal ir*

nepatvirtins. <...> Tai atbaido jaunimą, nes negali pasakyti, kad tu dabar dirbsi 3 mėnesius, bet tau atlyginimo niekas nemokės“. „Galbūt mes, tie vadovai, išbaidom jaunimą tuo, kad jie mato, kaip tai sunku. Vadovas vienas čia viską daro. Ta prasme inicijavo, padarė, parašė, sukūrė, tam tą liepia, dar kokia administracinė našta užgula, dokumentų rengimas“ (R5).

Jaunimo požiūris į NVO – ten dirba **didžioji dalis vyresnio amžiaus žmonių**. Tokia jaunų žmonių nuomonė atsispindėjo internetinės anketos atsakymuose, o NVO atstovai tai taip pat patvirtino: „Traukos centras gaunasi kur daugiau jaunimo. Jie ten daugiau įsitraukia kaip savanoriai, kaip darbuotojai. <...> Jaunimas nenori išsiskirti, būt žmonių su negalia organizacijoj. Jie nori prie jaunimo, nenori jausti atskirti nuo kito jaunimo“ (R4).

Internetinės apklausos rezultatai atskleidė jaunų žmonių nuomonę apie **organizacijų uždaramą ir susiskaldymą**, bendrų veiklų tarp žmonių, turinčių skirtingas negalias, trūkumą. NVO atstovų nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė. Norint organizuoti bendras veiklas tarp žmonių su skirtingomis negaliomis, atsiranda poreikių suderinimo iššūkių. Žmonėms su klausos negalia reikalingi gestų kalbos vertėjai, kurių paslaugos yra ribotos. Net ir su vertėjo pagalba kiltų bendravimo iššūkių. Tyrimo dalyviai teigė, kad būtų sunku sugalvoti bendrų veiklų dėl skirtingų gebėjimų ir pomėgių. Kitų atstovų nuomone, toks susiskaldymas gali formuoti neigiamą jaunimo požiūrį į negalios organizacijas: „Veikimas pavieniui, o ne kartu, tikrai prisideda prie negatyvo. Jaunimas mato, kad negalios organizacijos tarpusavyje nenori sutarti, tai gaunasi, kad jie ir neateina į tas organizacijas“ (R5). Informantas (R5) dalinasi teigiama patirtimi bendradarbiaujant su įvairiomis negalios organizacijomis: „Viskas natūraliai pavyksta. Nestatom sienų ir automatiškai statosi tiltai. Nieko dirbtinai nedarom, labai nuoširdus bendravimas.“

„Visgi šitas dalykas yra ta tapatybė negalios, vienos ar kitos. Vėlgį, ir Saulė apie tai kalbėjo, kad tu pripažįsti, kad aš esu silpnaregis, su savo ribotumais, su savo džiaugsmiais, ir nusivylimais. Tai irgi yra labai stiprus dalykas, kas turbūt šiek tiek prarastų veikiančių galią, jeigu tai būtų bendrai visų organizacijų.“ (R1)

Advokacija – didelis darbas, įgūdžiai ir kompetencijos

Jaunimo su negalia nesidomėjimas ir mažas įsitraukimas į advokacines veiklas, NVO atstovų nestebino. Advokacija, žmonių su negalia teisių atstovavimas, socialinė politika yra labai specifinės sritys, kurios reikalauja išsilavinimo, patirties, susidomėjimo ir socialinių, lyderystės įgūdžių. Žmonėms su negalia, o ypač su intelekto, autizmo spektro sutrikimu ir kitomis negaliomis, vienas pagrindinių iššūkių yra bendravimas, dalyvavimas grupinėse veiklose.

Tyrimo dalyvė (R2) teigia, kad norint sudominti, įtraukti žmogų į advokacinę veiklą, reikia daug laiko ir pastangų ne tik kompetencijų įgijimui, bet ir negalios tapatumo vystymuisi: *„Žmonių įtraukimas iš bendruomenės į viešumą, savęs atstovavimo projektus užtrunka. Tai gali užtrukti net kelis metus, kol žmogus bus pasiruošęs. Reikia įdėti nemažai darbo į žmogaus paruošimą savęs atstovavimui. Tai neateina tiesiog savaime, tam reikia pasiruošti, gebėti reflektuoti savo patirtis, jas pristatyti įvairiais formatais, įvairioms auditorijoms. Jie dažnai ateina į bendruomenę atstumti, nusivylę, ieško supratimo. Kol visi etapai praeina, gali ir keletą metų užtrukti, kol jis bus pasiruošęs išdidžiai atsistoti išpūsta krūtine, ir sakyti, pavyzdžiui: Taip, aš esu autistiškas“.* (R2). Taigi, jaunam žmogui dažnai reikia laiko susigyventi su savo tapatybe, įveikti neigiamas patirtis, prieš pradėdant padėti kitiems, atstovauti savo ir bendruomenės interesus.

Socialiniai ir lyderystės įgūdžiai priklauso ne vien nuo negalios, tačiau ir nuo asmeninių savybių. *„Mums reikia išjudinti žmogų, prisikviesti, suteikti jam tikėjimą, kad jisai gali, kad jam ta veikla gera ir naudinga, ir paskui galbūt ir galėtų [atstovauti]. Bet tie pirmieji žingsniai, tas didelis didelis darbas, jis yra reikalingas, ir tu to negali peršokti“* (R1). Advokacija, kaip procesas, darbas, dažnai yra suprantama skirtingai. Tačiau negalios organizacijų atstovai tai supranta vieningai: *„Teisių gynimas, viešo intereso, tam tikros grupės atstovavimas. Viešos kampanijos, susitikimai su sprendimų priėmėjais, konferencijos“.* Tyrimo dalyviai diskutavo, kaip advokaciją supranta jauni žmonės: *„Jeigu jaunas žmogus ateina ir jis kalba garsiai <...> labai retas sugeba reflektuoti visos bendruomenės problemas. Jisai šneka apie savo [problemas]. Atpasakoja savo tą istoriją ir ją viešina. <...> Tai nelabai padeda nuėjus pas politikus į kabinetą, ar teikti įstatymų pasiūlymų. Žmogus niekada su tokiu darbo tipu net nesusidūręs, jis net nežino. <...> Jis žiūri į save, jis nežiūri į 10 šalia esančių. Čia jau įgūdžiai, kurie ateina per kryptingą išsilavinimą, tam tikros srities mokslus“* (R2). Taigi, advokacija, pokyčių siekimas yra sudėtingos veiklos, kurioms reikalingas išsilavinimas, specifiniai įgūdžiai ir praktika.

Kaip organizacijos gali pritraukti daugiau jaunimo?

Diskusijos dalyviai vieningai pritarė, kad mato per mažą jaunimo įsitraukimą į negalios organizacijas. Fokusuotų grupių metu buvo aptarta nemažai būdų pritraukti daugiau jaunų žmonių į šią sritį. Kelių organizacijų atstovai siūlė inicijuoti lyderystės ar panašaus pobūdžio mokymus, motyvacinčius, šviečiamuosius renginius:

- „Reikalingi kažkokie mokymai, seminarai, motyvaciniai renginiai, kurie suburtų, parodytų. <...> Turėtų būti inicijuotos NVO stiprinimo programos, kažkokie projektai. Kad organizacija gautų lėšų ne tik egzistavimui, bet pritraukimui, savęs viešinimui, komunikacijai, lyderystės seminarams, švietėjiškoms stovykloms, ugdymui“ (R5);
- „Švietėjiška veikla būtų reikšminga, kad jaunimas ateitų į mūsų organizaciją. Ta nežinia jiems baisu, o kai pabando savanoriauti, tai vienas iš kitų kažkaip sužino. Visai patiko, nėra taip baisu, kaip iš pradžių atrodė. Tas nežinojimas turbūt labai atbaido“ (R7);
- „Galima organizuoti komandinio darbo mokymus. <...> Aš pati asmeniškai raginu juos, kad dar aktyviau dalyvautų. Taip, jie nori dalyvauti, bet vis tiek susirenka ne taip aktyviai, kaip būdavo iki koronos. Visada turiu asmeniškai pati rašyti. Reikia vis pastoviai skatinti. Pradėjom viską nuo savęs. Reikia pačiam visą laiką aktyviai rodyti, kad aktyvumas yra labai svarbu. Jeigu nepradėsime nuo savęs, tai automatiškai ir kitas jaunimas bus pasyvesnis. <...> Svarbu rodyti gerą pavyzdį. <...> Galima pasikviesti, parodyti ką dirbame, ką veikiame, kad įtrauktume į tas veiklas. Jis ateis pasižiūrėti, gal jam patiks, pavyzdžiui, organizuoti kažkokią veiklą. Reikia suteikti jam galimybę pabandyti, įsitraukti į projektą. Labai sunku dirbti savanoriškai, bet svarbiausia yra atsidavimas, parodymas, kad mes galime. Gal kažkas ir pasikeis. Bet svarbiausia yra raginti, raginti žmones ir rodyti gerą pavyzdį“ (R3).

Diskusijos metu buvo aptarta daug galimybių, kaip įtraukti jaunus žmones, tačiau susiduriama su finansavimo trūkumu. Šią problemą įžvelgė visos organizacijos: „Gal ir mes patys galėtumėm rodyti iniciatyvą, bet mes neturim finansavimo...“ (R5). Taigi, jaunimo pritraukimas, tikslingas darbas su šia tiksline grupe reikalauja daug žmogiškųjų, laiko ir finansinių išteklių. Nevyriausybinių organizacijų įvardino, kad susiduria su dideliu darbo krūviu, dirbama nedidelėse komandose, nėra galimybių finansuoti strateginių jaunimo pritraukimo veiklų, o taip pat tam nelieka laiko.

Jaunimo su negalia fokusuotos grupės

Jaunimo patirtys su negalios organizacijomis

Jaunų žmonių patirtys su negalios organizacijomis yra labai įvairios. Vieni kasdien dirba socialinėse dirbtuvėse, lankosi dienos centruose, kiti turi savanorystės patirčių, dalyvauja šventiniuose renginiuose, mokymuose, protmūšiuose, meninėse veiklose. Jaunimas inicijuoja

uždaras negalios bendruomenės, organizuoja neformalius susitikimus dažniausiai nuotoliniu būdu. Susitikimų metu skatina vieni kitus prisijungti, bendrauti, gerai praleisti laiką. Dalis tyrimo dalyvių turi darbo patirties negalios organizacijose: *„Pradėjau dirbti X projekte. Aš ten labai stipriai pervargau,ėjau ilsėtis, kol supratau, kad man trūksta įrankių. Aš užsisukus dabar tokiam, kad aš turiu padėti, nebūtinai, kad man gali padėti, ir suteikti kažkokios informacijos ar patirčių“* (R4).

Organizacijos, prie kurių tyrimo dalyviai buvo ar yra prisijungę, dažniausiai skirtos būtent jų negalios bendruomenės atstovavimui. Grupinių diskusijų metu jaunimas atskleidė savo požiūrį, kad negalios organizacijos yra uždaros ir susiskaldžiusios. Informantė (R7) pasigenda bendrų veiklų jaunimui su skirtingomis negaliomis: *„Visos dirba atskirai, dėl savęs. Nėra organizuojama jokių stovyklų kartu, kad galėtų važiuoti ir su viena negalia žmonės, ir su kita“*.

Jaunimas su klausos negalia dalinasi patirtimis kurčiųjų organizacijose, ir ribotomis galimybėmis įsitraukti į kitų organizacijų veiklas dėl komunikacijos barjerų. Vienas pagrindinių iššūkių yra vertimo paslaugų ribotumas, ypač savaitgaliais, ar po darbo valandų, nes nėra galimybių gauti vertėjų. Todėl šios grupės jaunimas yra stipriai apribotas laisvai rinktis veiklas.

Tyrimo dalyviai teigė, kad pasigendama sporto galimybių žmonėms su negalia. Nors sporto organizacijų yra, tačiau trūksta didesnių renginių, daugiau motyvacijos jauniems žmonėms sportuoti: *„Norėtusi veiklų, kurios būtų labiau orientuotos į kažkokį rimtesnį sportą. <...> Kažkokių renginių, ar kažko, kas skatintų jaunimą aktyviau sportuoti“* (R8).

Jauni žmonės, gyvenantys mažuose Lietuvos miestuose, akcentavo veiklų, paslaugų ir organizacijų trūkumą, tiek žmonėms su negalia, tiek jaunimui apskritai: *„Nors aš pati neturiu intelekto negalios, bet kadangi X mieste kažkaip tuo metu nebuvo išvis organizacijų. Tai praktiškai buvo vienintelė organizacija, kur mes galėjom įstoti, ir sulaukti kažkokios pagalbos. Ten mano patirtys nėra labai nuostabios, nes negalios tipas neatitinka. Kai nueini į tą [žmonėms su intelekto negalia skirtą] centrą, man iš tikrųjų nelabai yra ko veikt“* (R14); *„Buvo badas tokių [negalios] organizacijų“* (R14).

Jaunų žmonių patirtys su negalios organizacijomis yra labai įvairios – vieni aktyviai dalyvauja veiklose ir darbuojasi, kiti susiduria su ribotomis galimybėmis dėl komunikacijos barjerų ar veiklų trūkumo. Ypač pasigendama sporto iniciatyvų, bendrų veiklų skirtingas negalias turintiems asmenims ir galimybių mažesniuose miestuose.

Priklausymas negalios organizacijoms – atskirtis ar bendruomenė?

Dalinantis patirtimis apie negalios organizacijas, dalis tyrimo dalyvių teigė, kad neigiamai vertina organizacijas, skirtas žmonėms su negalia: „*Aš nemėgstu įvairių organizacijų, kai kalbame apie žmonių su negalia organizacijas. Pasakysiu kodėl: man asmeniškai tai yra kaip atskirties taškas. Mes atskiriame žmogų, nuo visuomenės dalies*“ (R9). Šiai minčiai pritarė ir kitas dalyvis: „*Aš galėčiau pasakyti apie savo patirtį X organizacijoje, kuri yra absoliučiai nulinė. Mano žinutė yra ta, kad nors tu esi asmuo su negalia, bet tu to nesureikšmini. Tu kalbi apie normalų gyvenimą, **apie gyvenimą su negalia**. Todėl galbūt man to poreikio būti **negalios** organizacijoje kaip ir nereikia, nes aš gyvenu ir viskas*“ (R11). Kiti dalyviai tam prieštaravo ir teigė, kad priklausyti negalios bendruomenei yra reikalinga ir svarbu. Informantė (R14) dalinosi savo patirtimi: „*Kai įstojau į kolegiją, susiradau draugų su negalia, aš pajutau kas yra pilnavertis gyvenimas, tos tikros draugystės, kur tave gali ir 100 % suprasti. Bet tam reikėjo, kad aš susipažinčiau su žmonėmis su negalia*“. „*Tas susivienijimas yra svarbesnis, kai tu įvairia patirtim gali pasidalinti*“ (R7). Tyrimo dalyvė (R16) pritarė, kad priklausymas negalios bendruomenei gali būti naudingas: „*Visiškai normalu, kad mes žmonių su negalia bendruomenėje būsime labiau suprasti, vien tik dėl to, kad visuomenei trūksta žinių apie mus. Mes ten iki galo beveik niekada galbūt ir nebūsim suprasti ir priimti*“.

Jauni žmonės teigė, kad net ir priklausant negalios organizacijoms, yra svarbu būti tarp kuo įvairesnių žmonių. Jie pabrėžė, kad užsiimant visuomenės švietimu ir vis didesniu žmonių su negalia įtraukimu, būtina skatinti bendras veiklas ne tik su žmonėmis, turinčiais skirtingas negalias, bet ir žmonėmis jos neturinčiais: „*Labai norėčiau, kad nebūtų to skirstymo, nei turintys negalią, neturintys negalios, kiek tai įmanoma. Visose organizacijose, visokiuose klubuose turėtų būti ir tokie, ir tokie žmonės*“ (R13). „*Tos veiklos, kuriose šiuo metu aš dalyvauju, man jos patinka dėl to, kad turiu galimybę bendrauti ir su negalios neturinčiais asmenimis, kas man labai svarbu*“ (R16).

Jaunimo nuomonės apie priklausymą negalios organizacijoms išsiskiria – vieni tai vertina kaip atskirties stiprinimą, kiti mato bendruomeniškumo ir tarpusavio supratimo naudą. Nepaisant skirtingų patirčių, dauguma pabrėžia bendrų veiklų su įvairiais žmonėmis svarbą, siekiant didesnės įtraukties ir visuomenės supratimo.

Žmonių su negalia teisių advokacija

Jauni žmonės advokaciją supranta kaip veiklą, kuri apima žmonių su negalia teisių gynimą, viešų diskusijų inicijavimą, problemų viešinimą, įstatymų keitimą ir visuomenės švietimą. Tačiau daugelis jų mano, kad Lietuvoje ši veikla vis dar yra nepakankamai plėtojama ir atvira jaunajai kartai. Kai kurie jaunuoliai aktyviai dalyvauja advokacinėse veiklose, tačiau susiduria su iššūkiais, tokiais kaip informacijos ar įgūdžių trūkumas, visuomenės abejingumas.

Dalis jaunimo abejingai vertino negalios organizacijų prisidėjimą prie advokacijos, nes mano, kad šios organizacijos labiau orientuojasi į renginius ir socialines veiklas, o ne į realius sisteminius pokyčius. Vienas dalyvis pastebėjo: *„Labai dažnai organizacijos Lietuvoje nepadeda asmenims su negalia. Jos užsideda varnelę, kad kažką padarė, bet realiai pokytis neįvyksta.“* (R14). Kiti teigia, kad nors yra bandę kreiptis į negalios organizacijas dėl pagalbos sprendžiant teisinius ar socialinius klausimus, jų patirtys dažniausiai būdavo neigiamos dėl neefektyvios ir biurokratinės sistemos.

Vis dėlto kai kurie jaunuoliai bando imtis iniciatyvos ir kalbėti apie negalią socialinėse medijose ir viešose erdvėse. *„Aš socialiniuose tinkluose dalinuosi savo patirtimi, nes žmonės turi žinoti realią situaciją. Bet pastebiu, kad daugelis nenori girdėti apie tikrąsias problemas – jie nori tik pozityvios pusės, o kai kalbi apie realybę, sekėjai tiesiog dingsta.“* (R10). Negalios tema visuomenėje vis dar yra nepatogi. Šios temos vengimą pastebėjo tyrimo dalyviai, viešinantys savo istorijas socialiniuose tinkluose.

Kitas svarbus aspektas yra lyderystės trūkumas advokacijos srityje. Daugelis jaunų žmonių mano, kad Lietuvoje nėra stiprių jaunų lyderių, kurie efektyviai atstovautų negalios bendruomenės interesams. *„Mes neturime lyderių, kurie neštų šią problemą į politinį lygmenį. Organizacijos bendrauja tarpusavyje, bet jos neišgina į platesnę erdvę, o be to pokyčiai nevyksta.“* (R7).

Jauni žmonės pripažįsta advokacijos svarbą, tačiau daugelis jų nemato galimybių, kaip galėtų įsitraukti. Jie taip pat mano, kad norint skatinti jaunų žmonių įsitraukimą į teisių gynimo veiklas, reikia aiškesnės komunikacijos, patrauklesnių iniciatyvų ir stipresnio lyderystės pavyzdžio.

Jaunų žmonių pasiūlymai negalios organizacijoms

Fokusuotų grupių dalyviai dalinosi savo idėjomis ir pasiūlymais negalios organizacijoms, siekiant jų atvirumo ir patrauklumo jauniems žmonėms. Dažniausiai buvo minimos įvairios

laisvalaikio veiklos: savanorystės galimybės, bendri renginiai, sporto veiklos, pritaikytos žmonėms su įvairiomis negaliomis, stovyklos. Jaunimas taip pat pastebi didelį visuomenės švietimo apie negalią poreikį, o taip pat ir pačių žmonių su negalia mokymų poreikį. Jų teigimu, jauniems žmonėms trūksta lyderystės, specifinių kompetencijų, profesinių mokymų galimybių. Nevyriausybines organizacijas yra matomos kaip erdvė mokytis, ieškoti pažinčių, kartu siekti įvairių tikslų.

Tyrimo dalyvių požiūriu, pagrindinė (ne)dalyvavimo problema yra ne finansų trūkumas, o socialinių paslaugų nepakankamumas: *„Kai kalbam apie įsitraukimą į veiklas, tai labiau čia reikia ne pinigų ir finansų didinimo, o paslaugų prieinamumo didinimo, tas yra skirtingi dalykai. Kuo lengviau bus žmogui su negalia pasiekti kažkokius užsiėmimus, paslaugas, ar į darbą patekti, ar į savanorystės veiklas patekti, kuo jam bus lengviau, tuo jam didesnė bus motyvacija dalyvauti.“* (R14).

Vienas svarbiausių pasiūlymų negalios organizacijoms – siekiant pokyčių bendradarbiauti su jaunais žmonėmis, kurie turi negalią. Atsižvelgti į jų poreikius ir pasiūlymus, nedaryti sprendimų jų neįtraukiant: *„Būtų geriausia, kad išgirstų iš pirmų lūpų mūsų pačių balsą, ko mes norim, ir ko mums reikia“* (R15)

Išvados

Jaunimo su negalia įsitraukimas į visuomenines veiklas ir advokaciją dažnai yra ribotas dėl informacijos stokos, reikiamų įgūdžių trūkumo, neprieinamų paslaugų ir asmeninių aplinkybių, tokių kaip laiko trūkumas dėl darbo ar mokslų. Be to, ne visi jauni žmonės su negalia mato prasmę dalyvauti organizacijų veikloje – vieni nori atsiriboti nuo negalios temos ir bendruomenės, kiti neigiamai ją tapatina su savimi. Advokacija yra sudėtinga, sisteminė veikla, kuriai reikalingas išsilavinimas, specifinės žinios ir praktiniai įgūdžiai. Daugelis tyrime dalyvavusių jaunų žmonių nesijaučia pakankamai pasiruošę ar motyvuoti atstovauti savo ir kitų teises. Be to, trūksta mentorystės ir paramos mechanizmų, kurie padėtų jaunimui įsitraukti į advokaciją palaipsniui, ugdant jų kompetencijas.

Jaunimo su negalia įsitraukimą į advokaciją ir pilietines veiklas stipriai veikia jų asmeninis santykis su negalia. Prieš pradėdant atstovauti save ir kitus, jaunam žmogui dažnai reikia laiko susigyventi su savo tapatybe, įveikti ankstesnes neigiamas patirtis. Šis procesas gali užtrukti, nes atstovavimas reikalauja ne tik asmeninio pasiruošimo, bet ir gebėjimo reflektuoti savo patirtis ir jas aiškiai viešai komunikuoti. Todėl sėkmingam jaunimo įsitraukimui būtina ne tik informacija apie galimybes, bet ir palaikymas, pagalba ugdant pasitikėjimą savimi ir lyderystės įgūdžius.

Nevyriausybinių organizacijų vadovai susiduria su žmogiškųjų, laiko ir finansinių išteklių trūkumu. Nors jie pripažįsta jaunų žmonių trūkumą organizacijose ir mato daug galimybių juos įtraukti, šias pastangas apsunkina ribota ir neprognozuojama finansavimo sistema. Dėl finansinių apribojimų negalios NVO dažnai sudaro mažos komandos, darbuotojai patiria didelį darbo krūvį ir stresą, o tai apsunkintų naujų iniciatyvų kūrimą, siekiant pritraukti jaunus žmones. Negalios NVO dažnai susiduria su trumpalaikiu, griežtai reglamentuojamu finansavimu, kuris riboja ilgalaikes iniciatyvas ir stabilumą organizacijų veikloje. Sudėtingos darbo sąlygos ir riboti ištekliai daro šį sektorių mažiau patrauklų jaunimui, kuris dažnai ieško stabilesnės ir geriau apmokamos darbo vietos. Taigi, jaunimo pritraukimas išlieka iššūkis, reikalaujantis tvaresnių finansinių mechanizmų ir didesnio paramos užtikrinimo.

Jaunimo su negalia požiūriu negalios organizacijos dažniausiai siejamos su stovyklomis, renginiais ir laisvalaikio veiklomis, tačiau retai su advokacija ar teisių gynimu. Daugelis tyrimo dalyvių įvardijo, kad jų patirtis negalios organizacijose apsiribojo dalyvavimu neformaliose veiklose, tokiose kaip meniniai užsiėmimai, protmūšiai ar šventiniai renginiai. Tuo tarpu advokacijos ir žmonių su negalia teisių gynimo funkcija išlieka menkai suprantama, prisideda ir informacijos trūkumas. Organizacijų veiklos dažnai yra matomos kaip galimybė praleisti laisvalaikį, bendruomeniškumo skatinimas, tačiau galima įžvelgti žinių, apie aktyvų politikos formavimą ar sistemines permainas, trūkumą.

Jaunimo požiūris į negalios organizacijas yra nevienareikšmis – vieni jas vertina kaip svarbią bendruomeniškumo ir savitarpio pagalbos erdvę, kiti jas suvokia kaip atskirties stiprinimą. Tyrimo dalyviai, kurie palaiko priklausymą negalios organizacijoms, akcentavo jų teikiamą emocinę paramą, supratimą ir galimybę dalintis patirtimis su žmonėmis, patiriančiais panašius iššūkius. Kita dalis jaunų žmonių kritikavo organizacijų uždaramą, vienos negalios grupės atstovavimą ir atskirtį nuo platesnės visuomenės, teigdami, kad jų siekis – „gyventi su negalia“, o ne būti išskirtiems kaip atskiros bendruomenės dalis.

Mažesniuose Lietuvos miestuose trūksta veiklų, paslaugų ir organizacijų jaunimui su negalia, o tai dar labiau apsunkina jų socialinę įtrauktį. Tyrimas atskleidė, kad didžioji dalis negalios organizacijų ir paslaugų yra sutelktos didžiuosiuose miestuose, o regionuose jauni žmonės dažnai susiduria su veiklų stoka ar net visišku jų nebuvimu. Dėl to kai kurie jaunuoliai su negalia yra priversti jungtis prie organizacijų, kurios neatitinka jų poreikių ar negalios tipo, arba iš viso lieka be jokių galimybių įsitraukti į bendruomeninį gyvenimą.

Rekomendacijos

Komunikacija apie negalios organizacijų veiklą ir pasiektus pokyčius pritaikant jaunai auditorijai.

Tyrimas parodė, kad nemaža dalis jaunimo nežino apie negalios organizacijų veiklą, jų teikiamas galimybes ar pasiektus rezultatus. Dėl šios priežasties svarbu užtikrinti aiškią ir nuoseklią komunikaciją apie organizacijų veiklas, galimybes prisijungti ir jų naudą jaunimui. Tai turėtų būti daroma įvairiais formatais, pritaikant komunikaciją skirtingoms auditorijoms, kad informacija pasiektų kuo platesnį jaunų žmonių ratą ir užtikrinant informacinį prieinamumą.

Lyderystės ir mentorystės programos jaunimui su negalia.

Remiantis tyrimo dalyvių patirtimis, siekiant užsiimti advokacija, savęs, ar savo bendruomenės atstovavimu, reikalingos atitinkamos kompetencijos, pasiruošimas ir tvirtas santykis su savo negalios tapatybe. Rekomenduojama vystyti mentorystės programas, pritaikytas žmonėms su negalia. Taip pat kurti lyderystės mokymų programas, siekiant suteikti jauniems žmonėms socialinių, lyderystės ir kitų reikalingų įgūdžių ugdymo galimybę.

Bendradarbiavimo tarp negalios ir jaunimo organizacijų stiprinimas

Tyrimas atskleidė, kad negalios organizacijos dažnai veikia atskirai nuo bendrųjų jaunimo organizacijų (ir atvirkščiai), o tai riboja jaunuolių galimybes dalyvauti platesnėse iniciatyvose. Rekomenduojama skatinti glaudesnį bendradarbiavimą tarp šių organizacijų, plėtojant bendras veiklas, mokymus ir projektus, kurie leistų žmonėms su negalia dalyvauti įvairiose jaunimo iniciatyvose ir didintų tarpusavio supratimą visuomenėje.

Negalios organizacijų veiklos plėtra regionuose

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad mažesniuose Lietuvos miestuose trūksta organizacijų ir veiklų, orientuotų į jaunimą su negalia, todėl jų socialinės įtraukties galimybės yra ribotos. Rekomenduojama plėtoti negalios organizacijų veiklą regionuose, didinant tiek fizinių, tiek nuotolinių iniciatyvų prieinamumą. Tai padėtų mažinti atskirtį tarp didmiesčiuose ir regionuose gyvenančio jaunimo su negalia bei užtikrintų, kad visi jauni žmonės turėtų vienodas galimybes dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Literatūros sąrašas

1. Dėl Nacionalinės jaunimo politikos 2023–2027 metų veiksmų plano patvirtinimo. 2023. 2023-07-18. Nr. A1-469. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/50839d5024d911eea0b6cad9848a9596>
2. Jaunimo reikalų agentūra. 2024. Negalią turinčių jaunuolių socialinės įtraukties ir jaunimui skirtų paslaugų prieinamumo tyrimas. Prieiga internete: <https://jra.lt/uploads/tyrimas.pdf>
3. Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas. 2003. 2003-12-18. Nr. IX-1871. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.223790/asr>